

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

19511
19512
19513
19514
19515
19516
19517

891 99
9-34

H. M. SETIAN
PAPETERIE ET ATELIER DE RELIURE
CONSTANTINOPE
Tchakmakdjilar Yokouch

ԱՐԻԻՆՈՏ

ԽԱՉԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԵՂԻՆՍԿ
ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՏՊԲ. «ԱՐԵՒԱԿ», Ի - ՍՍՄՍՆ

1912

ԱՐԻԻՆՈՏ

ԽԱՉԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԵՂԻՆԱԿ
ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՏՊՐ. «ԱՐԵՎՈՒԿ» - ՍԵՄՍՈՆ
1919

452b

ԵՐԳԱԶՈՆ

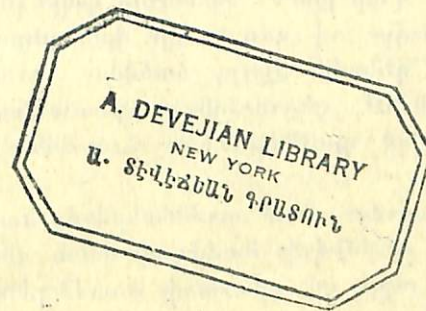
ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐՈՒ

ԱՆՆՄԱՆ ՇԵՂԻՆԱԿԻՆ

ԱՏՈՒ ԵԱՐՃԱՆՆԵՐԻ

(ՍԻԱՍԱՆԹՕ)

586
40

Ազնիւ Քերթոյ

Արիւնոս երկրի մը հարազատն եմ եւ դաւերու երկինք լուսոռոգող արեալոյսի մը կողէն փրբամ շողը. Տառապանքն եղաւ մայրս եւ արցունքը դալկացած շրթունքներուս կարբ: Բարոյական նեմարիս յաղբանակը երգողներունն է, եւ արդէն չե՞ որ անմահութեան Քնար, ք անոնց կուրծքին վրայ ու մասներուն սակ միայն կը քրքուայ: Յուսահասութիւնը երբեք չկրցաւ նառազայրել, ուխտերով եւ երդումով զրահաւորուած հոգիներէն ներս, քանի որ մաւրջ ու փորորկալից գիշերներէն վերջ, վարդոսկեհուր արեալոյսի մը՝ իր երկունքին մէջ գալարուկը կը նեմարեին, անվեհերօրէն ինկող Մարտիրոսներու ուղփանեմ նակասներուն վրայ: Բայց ի՞նչ է կեանքը, երբ ո՛չ քուսառութեան, մահուան ու անեծքի ալիքներուն մէջէն, ուսում մը, յաւիտեանական ճիգ մը, դեպի լոյսը, դեպի անմահութիւնը:

Անեծքով բեռնաւորուած հոգիները, իրենց սուտերներուն վրայ պիտի կործանին: Բայց կա՞յ անհաս մը, կա՞յ տառապող հոգի մը, որ գեր իր սգիտութեան սանոյցին ներքեւ, անիծած չըլլայ, կեանքը՝ իր անհասնում բայձանքներովն ու վիշտերովը: Ամէն հոգի ապրած վայրկեաններուն տառապանքովը կը չարչրկէ իր ներկան:

Ամէն ժամ գերեզմաններու համբ պերնախօսութեան կ'ունկկնդրենք, ամէն վայրկեան շիրիմներու սակն հանգչող մեք սիրելիներուն յիշատակը կը գգուենք, անոնց

սիրովն ու սառապանձովը կը մխիթարուինք, բայց չեմ հասկնար, ի՞նչու արդեօք նորէն կ'աշխատինք, մեր յաւիտեանական երջանկութեան բազինը, ուրիշներու շիրիմներուն վրայ բարձրացնել, ի՞նչու արդեօք կ'արժանանանք գերեզմաններուն վրայ եւ նոյն ստեղծ կը բազմապատկենք գերեզմանները:

Է՛ն երջանիկ, է՛ն հպարտ հոգիներուն մեջն իսկ խարոյկներ եւ աւերակներ կը տեսնեմ: Աշխարհի վրայ չեմ երեւակայեր ծաղիկ մը, որուն գրկին մեջ սառապանքն իր արցունքը ձգած չըլլայ:

Կարգացի ՀԱՅՈՐԴԻՆՆԵՐՈՒՅ ամբաստանաւոր շարքը, զգացուեցա՛յ, լացի՛ եւ հիացա՛յ: Տողեր ունիս, որոնց մեջէն, ամբողջ ցեղիդ եւ ամբողջ սառապող մարդկութեան անեծքը դուրս կը յորդի: Ճակատագրականօրէն դժբաղդ ազգերու ողբն ու հառաչանքը վերակենդանացնող երգերդ, արդեօք չպիտի՞ գորդին, չպիտի՞ փոքորկին, ոնրածարաւ քաղաւորներու, մահակարօտ իշխաններու, մեր մեռելներուն վրայ, իրենց սառապանքի ծաղիկը խնայող հոգիներուն մօտ, գեթ մեր դարեւոր ու հերոսական անցեալովը դաստիարակելու համար զանոնք: Շանթերէ ու ամպրոպներէ կրուած երգերդ չպիտի՞ ապրին, չպիտի՞ այրեն, չպիտի՞ գոռան այն գերեզմաններուն վրայ, որոնց ներքեւ մեծ հոգիները, անձնուրաց եւ մարդասէր սիրտերը, իրենց անմահութեան գարունին մեջ կը ծաղկին:

Շեփորիդ ձայնը դեռ կը լսեմ, բայց չեմ հասկնար, ինչո՞ւ սա՛ փառածին արշալոյսին դեմ, մայրեսս ու հոյրեսս ձնկաչոք կ'արժանանան, ի՞նչ կը փնտնեն, իրենց սիրելիները, իրենց այրերը, իրենց երջանկութի՞ւնը, իրենց երգը, իրենց աղօթքը՝ քե՛ս ո՛չ իրենց գերեզմանները . . . :

Ձեմ հասկնա՛ր, բայց ո՛վ բանասէղծ, չե՞ որ անարշալոյս գիշերներով, մոխրափառ ալգիներու, մարմարե սակայն անխօս դամբաններու, աւերակ գիւղերու, փլած աղօթատեղիներու եւ լուսաբայլ հոգիներուն մօտ դիւցազնութիւն շնչեցիր, ասոնք, այս սգաւոր սիրտերը, իրենց յուսահատութեան պատանքին մեջէն, կեանքի երջանկութեան մտերմացնելու . . . : Ահա նորէն՝ զանոնք իրենց հաւաստի ու վայելքի արշալոյսներուն դեմ, բուրեղու պէս լալկան ու հալածական կը տեսնեմ: Ի՞նչ է զապտեմք, ի՞նչն է զանոնք կեանքի յորձանքներուն մեջ խեղդողը, անո՞ր համար որ սգե՛ս են, անո՞ր համար որ մերկ են, անո՞ր համար որ սառապանքը իրենց ուսերէն կը ջրվեժէ, ո՛չ, այլ լսէ՛ ո՛վ սառապող հոգիներուն մտերմը, որովհետեւ սակաւին նոր արշալոյսներուն դեմ եւ փարսցած խիղներուն մօտ «Արխանոս Խաչեր» կը բարձրանան Աստուածօրէն մեռնող Յիսուսը, իր ուկի երազներուն մեջ՝ վերջին անգամ մըն ալ գերեզմանադրելու համար:

Ահա քե՛ ինչո՞ւ, «Արխանոս Խաչերաբխան»ը, սկանաստի մը յուշերուն արիւնոտ սուփը, բանասէղծ հոգիի մը կը նուիրեմ, եւ արդէն բանասէղծութիւնը սառապանքին պերճախօսութիւնը չե՞:

Լ. ԼԱՆԻՍ

Ստամբուլ, 14 Յունիսար 1912

ԱՐԻՒՆՈՏ

ԽԱՉԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Լուս էր գիշերն ու մըրթին.
Հսկայ շենկեր գրւիներնին սեպ՝ ցըցուն,
Միտխանց՝ ուսին ծըռւարցուցած, քլումկոս,
Կը նիրհեիին յաւերժօրէն սնասաւս.
Մահուան փառքին մըտերիտ:
Վերջապայ շասնեց արդիկն մեռած էր,
Կապոյտն սպուռ, կապոյտն սերիժ յիւրակսն
Կեկիտում էր սասդերով:
Լուսինն արծաթ, սըգակիր,
Երկիւնքներու այրիացած հասուն հըպարս
Գիշերն ի բուն կ'արսասուէր.
Եւ այդ ժաւիկն չիբ մ'աղասնայ երկնանու,
Լոյս մ'էր ցոյ մ'էր կենամոր,
Որ աւերակ երկրին վրայ կը ցօրուէր:
Աւերակներն արդիկն յոյսով կ'ըլլան չին:

Լուռ եր գիշերն ու մերթին.

Լուսնի յոյզը շեններու վե՛ն կասարին.

Գունգուր կ'ըջար վարսեր գրուուզ կը խազուէր:

Քաղաքն անյողջ մուխերու մեջ կը ծըխար.

Կործանուածին զեղեցկութիւնն հիստիստե,

Վայրիկնիկն մեջ մոխիր կ'ըջար կը ծըխար . . .

Մոխիրն արդիւն պարսուքիւնն է զեղեցկին:

Կապոյցին սակ ջըկար շե՛նք մը, հիւզակ մ'իսկ.

Չըկար սիւրս մը բայախող,

Չըկար մայր մը սիրակո՛ծ,

Լըճակ մ'արուար սրիանախաղ.

Հայ կոյսերու յոգարան՝

Չըկար հովիւ մ'որ սրիւնիմովն իր պարգուէ

Տառապանիկն շունչն ըջար,

Արհաւիրքին ողբն հիւսեր,

Եղբայրներուն զանկէն քոչոյ կայծն ըջար.

Երկիկներուն ճակասեր:

Ո՛չ իսկ ծաղիկ մ'անբաստաւ,

Հըպարս կեանքի գարունով.

Որ իր մեսսֆա շրթունքովը հասկուէր

Կարմիր դեմքերն արիւնախաւսն զոներուն.

Որ բազ մ'ըջար, բոյրով ցօղով արբացած

Դիակներուն արեւոս զանկին որրուէր:

Աւերակներ յոյտով միացն կ'ըջան շէն,

Եւ յոյսն արդիւն երկիկնէն վար կը ցօղուէր:

Քաղաքին քիչ մը հեռո՛ւն

Գեշկն անդին ֆարայրի մը մեջ մերթին,

Անայրաբեանքն անաղի,

Մայր մը հեռֆոս, կուրծքին սերուն զաւակն իր,

Պասնագիրը սարսափներուն ջարդերուն՝

Կոսորածիկն եղեւնիկն.

Մանագունած անախախախ կ'ապստեր:

Չաւակն ու ինք միևնակ էին, անպաշարուն:

Մանուկն արդիւն գրուխը կախ անօթի.

Գրուխը ֆարին սաստիտունց մը շրթունքիկն

Մըշիկ, մըշիկ, կը քրկանար անօրորով:

Արսասուքը սցերուն մեջ շնացած,

Ոսկի վարսերն ուսերն ի վար ծիրներֆնաց

Հարսանեկան կարմիր հիւնան ձեռքիկն վրայ.

Դեռ մանկանարդ սարուն մ'հարս.

Մայրն յուսանս որդոյն վերեւ հոծագին,

Հանդարս ու մունց կ'արսասուէր:

Արսասուքի մէն մի կարիզն, բոյր մ'էր,

Խօսք մ'էր, վսնկ մ'էր, շունք մ'իսկ էր,

Թուխ անպերէն վար կրուած.

Մարած շոյ մ'էր. եղեւնի մը գայտնիկն էր.

Ժամ մ'էր ցաւին հետ սպրունած,

Գնդակ մ'էր գոյ դիւցազնէ մը արձակուն.

Տիեզերքի պասնութիւնը մըրոսոյ,

Արուս մ'էր սն, յուսակ մըն էր յուսաշիչ:

Լացի վերջին գիշերն էր.

Դաւանաններն յարբապանն,

Ոսկի, արծաթ, գոհար, պղղիկն, կապերներ.

Հարսութիւնը կեղեքունած հայ ցեղին.

Ասիական երկիկներուն սակ սրնած,

Գեղարուեստի սիրահար.

Ճշմարտութեան կախերգակ,

Ընթրոսութեան ուսպերգու,

Անանխիկն երկրպագոյ մեծ ցեղին.

Գսևծերև անգիև, գսևծերև սոսս անևաշիւ,
Չորիներուն թեոցուցսւծ կր սսևիիև:
Լրուռթիւնը խզուսւծ էր.
Չորիներու միգիև ձգուսւծ գսևզսևկեր,
Կ'սորևրիիև ասևև կորև.
Եւ շարևները քրթսևսև
Գիշերիև մեջ յուս մըրթիւ՝
Երգ կ'ըրրայիև մսևկ ու խոսւ,
Ասուսւսւծներէ երգրուսւծ,
Բուի շուևցոյ երգրուսւծ:
Խաւսուրև անուց սոգի կուսար կեակի կ'ըրրար,
Ուրսիս էիև երջսևիկ,
Յասրսւծ էիև, կըգօ՛ր, կըպս՛րս, սևևրուս՛ւս,
Հայ սարևիև մսուք սորիև իրևևցի էր:
Ճսևրսևկերէև կսուրևաշիկ,
Ճսևրսևկերէև սօօրս,
Հայուև մսուք ջորիներուն թեոցուցսւծ,
Քիւրսերև անգուք կր սսևիիև երևևց սևս:

Տասսպսւծ, մայրև սպջսևսար, դսկսայիս,
Վեր քսւրսուցս՛ւ, կսևզևևզս՛ւ,
Վարսսիւրթիս գրրուիև իրևև սսևրսևնոյ
Լուսսևնսէև դուրս ձրգևց,
Ու երթ սեսս, թև Քիւրսիւր'ի էև Գոսսևցի,
Հսևդսրսորէև քսուրիև կերս, կծկուերոյ,
Լսրսևսսս սևևևց.
«Յաւր Մայրև է Հայուրսևսև,
Ու իր մսևրս սսևևկերուն, միկիև սիս,
Միւսէև միկ սրևոյց մեզ:
Գերուրթիւնը մսսսևզ թոյուց սրթերս՛ւս:

Յաւր դսկսևիև երսս սևզուք, դսւայիւր
Ու մևևկ սևնր գրիիև մեջ
Հսուրսզսևկեր մըևցիևկ:
Մըևսւծ օրսս դսւոյ քսցի սգևրսս,
Յաւոյ, սուզոյ, ոյր ու կոծոյ պիս՝ գոցև:
Կեակիւր գիշեր մ'եղսս մըրթիև սսևզսևսւծ,
Արծար յուսիւր գիք մեկ օր սյսսևսար,
Հոգույս մերէս ջրիևկսց:
Ո՛հ, սրիսուր ես սրեակ սևսև է կը քուրի,
Մուք երիիևկի սսև սպրրուսւծ կեակիև սսևոյ,
Գերեզսևկէ'ի գոյցուսւծ մսւս մ'ի, մայրիևսև մը.
Ուր մարիև սևոյս կ'ուսարսիի, կը քսևնաիս:

Մեուերսևսև շուուրթիւնը մերսիև.
Փրուց թևերև ասևև կորև:
Ճսևրսևկերէև սղ սևևսմայև ջիւ շուեր.
Կոյցևնուկերև ու շսիւրսևկերը դսշիև
Գրրուիևիև գսւս խո'սարիսւծ,
Մոսրիևկերոյ մերսսիսկ
Յայգադոյիև կ'սպսսևիև սևևսսևքեր:
Հոև սւր Հայեր մոշիև իրևևց գսևկերուն
Թօօուսւծ էիև խոպսև կոպիև մրսյ միսրուև
Փոսուսայ մը մայրուև խոխոյ կ'սմքեր,
Արգսևոյև սևնոյ մոխիլիև
Արեակ կուևձքը գսևկերս . . . :

Քսուրսրիև դուրս սոյրս'եղսս մեղրօրիև,
Գերուրթի կիևև ուղույև սևս,
Ու կսևսց մը սևսսևկերէև մոխրսւսմկ
Ասսոյ միսուսւծ գիշեր մ'սևևրոյց քսևկերս,

Վիշնի իրևն հետ՝ հետացաւ:
Ճանքունն վրայ սպասարկած,
Չոհեր, գոհեր, կարևիր գոհեր, հասնասակ,
Չաներ անշիջ Արդարութեան բազմիկն քոյ,
Այգերնիկն բաց, գանկերնիկն աչ անսխաւած,
Մանակներոյ դաշոյնոյ,
Ունակ սարկն կիսաւնո,
Ունակ շատնոց մոխրացած,
Գրախներնիկն սաւարներն մարմարի
Ետերուն վրայ դրնեքոյ կը նիրհեկին:
Արշարայսի երկունքիկն մեջ փառածիկն,
Խաւարն սակիկն կ'ոգորուէր . . .
Հեռուն, հեռուն բարսիներուն ցրածփիկ
Ստերիկն մեջ, տեսաւ իշուկ մը մոխր
Որ կ'արածուէր, երկունքիկն քոյ կ'սկսեց:
Պակ մը ստակաց, յետոյ սարսուաց ցրտանար,
Կեցաւ, դռնէց եւ սարս,
Հանդարտագոյ մայրն իշուկիկն մտեցաւ:
Կարևիր խառն մը կար վրանն,
Եւ անոր մեջն երկու փոքրիկ մանուկներ,
Այգերնիկն փակ անխառնոյ
Կը նիրհեկին քոյէ քոյ.
Ափ մը մոխիր հայրենականն օձախնէ,
Երկու կայծեր շրջանաձիր
Արիւնչն զինիկն պակուցից,
Չանայանքոյ կ'ընկեկին:

Վնասակն եր փայրկեանը.
Երբս, փախցիչ, հապշասոյ.
Բաց ո՛ւր ձրգեք, որո՞ւր քոյուք, անմեղուկ
Մանուկներն այդ մայրագուրի . . .

Հոգեկրուսոյ ու դողոյց,
Այգերն երկիկն վերցնեքոյ
Յուզումնախառն մեղեցեց.
«Գրա՛ւ երկիկն, խօսե՛ երկիկն, ո՛ւր փախցիլ,
Սարսակներն այս երկիկն,
Դանիաններն անքերիկն.
Դիակներն հոգեաւարսոյ դաշտերիկն:
Ըրսե՛, երկիկն, որո՞ւր քոյուք այս գոհերն.
Չոհեր որով ղեռ պարտեղեղ խնկարայր,
Ծաղիկ մ'արուոր չիկն փայլած:
Բոտրուցեղ շրջանակներն այդ ֆեմուշ,
Կարիկն հաւնէ ե՛ որ կ'ստեղծ,
Չանսպասարկաց, մանկոս քոկոյ բեւերիկն,
Աւագակն սուրբ միտննէ ե՛ կը բուրհէ:
Երկունքիկն մեջ զբուսցոյ,
Մորն արիւնիկն կարմուռիանն
Այդ փայրուցեղ աշտերուն վրայ կը տեսնեմ:
Չայն տ'ուր, երկիկն, ո՛ւր փախցիլ,
Այս մանուկներն որո՞ւր քոյուք, ո՛ւր սակիլ:»
Լնն էք շուն էր, ձայն չըլիւր:
Խաչակիկն սարսակներն սիրունիկն,
Ու իշուկիկն պախուռնիկն,
Թոյն մը բռնած հետացաւ:

Լուռ էր, զիշերն ու մըքիկն,
Սեւեր հազած կիկն անտանն որ դաշտեր
Նոսիներն իսկ կոշիւնեաց,
Այրի հարսներն գեղասպարգեւ բնութեան.
Այրուսոյ ցեղիկն, բոցի շունչը կ'երկարէր...
Քիչ մը հեռունն բըրիկն դերբուկ կոյիկն վրայ,
Հսկայարած վակ մը կար,

Երկնստիպար շեններու գիրկն օրսերսս:

Գեղերիկն վրայ երկարի.

Խաչ մը եր ինկ կը ցոռեր.

Եւ դռնին վրայ սրբիկնն.

Պատկերն աղաւոր ֆանթաւրուս եր Տրդատի.

Ոսկի մուրճովն հեղինակուց հայրուկին:

Օձն իրմն իր ճեր որսած այդ շեմին.

Կործանուած ճէր, ոչ խակ փոշած, ֆանդրուս:

Աղօսախայ ձեթի բանասր զաւրիկն,

Լոյսն իր քեթա մարմնուս,

Լուսափետրիկն մարգին վրայ կը ցօղի:

Հասաւ, բապիւնց դռնը մեղմիւ, սպանց:

Քիչ վերջ հրճուածի վերաբաւոր մը շրփոր,

Վերնայարիկն վար գաղով,

Ըսաւ, — Ո՞վ եք, ո՞վ կ'ուզիք . . .

Մայրն ուժարասի, մեռնցեց,

— «Բա՛ց, եղբայր բա՛ց, հայ տիկին մ'եմ, եղբայր բա՛ց...»

Քրիստոնէայ փոյր տե՛ բաց,

Զագուկներն սնօրի եմ կը մեռնիկն.

Սարասիներն երկիրեմ ե ուր կուզան,

Այրն զարկիկն, հայրն զարկիկն, ճէս եղբայր

Քաղաքն սերնց, օձախն յոյսի կը ծրխայ.

Քաղաքներն բագուկին,

Անին հսկայ իշխաններն ղեկարան,

Հին փառքերն կարմիր պատմիք հազար

Արեւակ ե, բոցերն մեջ կը ծրխայ.

Հայոց կոյսեր, Հայոց մայրեր, մանկանկներ,

Մոխիր, մոխիր, մոխիր դարձան հասնակ:

Մասնաց սարերն սեւեր հազար կ'արսասունէն,

Տաւրուս կը պարս ֆառուս դարն փրեմն ունի,

Դիակնախանն արգանդին մեջն կը բարբառի:

Բա՛ց եղբայր բա՛ց, հայ տիկին մ'եմ դռնուր բա՛ց,

Ոսկի վրայ կործանուածին փոշին կայ,

Դեմքս արիւնով ներկուած ե, կը մարիտ,

Մոխիր վրայ դիակներ կան կենդանի.

Անոնց սիրոյն, Աստուծոյ սիրոյն եղբայր բա՛ց:

Այժմուս մեջ կործանուածին, ջարդերուն

Լուսապատկերն կայ եղբայր:

Անիկ մեջ հասնակուսող հայրերն

Չի կրնար արիւն ու կրեմն,

Երեք կայծեր քերտե՛ եմ,

Հայրենիքի մարմն, մարմն օձախն

Այ մը մոխիր քերտե՛ եմ,

Դիակներն արցունքն սոյն, արիւնն,

Հոգուս խորն եմ ծրարեր.

Հանքոյրն սնոնց սիրտեր,

Ճակիս վրայ արեւ կ'ըլլայ, կը փայլի:

Այժմն սնոնց կայսազեղ

Երկնիկն վրայ, գիշերին մեջ լուսապայծ,

Աստուծոյ կ'ըլլան կարեւոր:

Բա՛ց, եղբայր բա՛ց, Հայ մ'եմ հասն, դռնուր բա՛ց:

Ապաստան մը խոր մը ցոյց տալ ջղիկի,

Ու հոն յիկեմ սապակաւար կեանքի:

Նախնիներն ֆաղաքն ե ուր կուզան,

Երեք զաւակ ունիտ, երեք հրեշտակներ,

Երկու օրե սնօրի եմ ծարա եմ:

Գանգաւերներն հանրակոյնը սնեանար,

Կանախեւան սեան սփերս մոխրափակ:

Հաղորդութեան սուրբ բաժակը մօտեցուր,

Միակններն կար արդեմ ֆանուս ե

Մենաւոր եւ, զբուսձ, սրխու՛ւր, դրստոյսձ.

Կը ամենակիս, կը դոյսաւ:

Ձայներ կուզան ուրբագոս,

Մըռնչիւններ մահահետ,

Լըսե՛, Լըսե՛, փոքրիկներքս կ'արսասուեն,

Կը հատաչեն, հազագներինի պասուեցաւ:

— «Հա՛ց, հա՛ց, հա՛ց, հա՛ց, անօրի եւի կը մեռնիկի» —:

— Ո՛հ եղբայր բա՛ց, կտրի՛ս ճանն,

Վանիին շեմին մաստղ ըրայ հոգիս, բա՛ց.

Արցունքներուս ակնադրիւրը ցակեցաւ.

Մահուան երգն է կը ղըսե՛ս,

Ձաւակներքս դաւքանի ցուրտ հոտին վրայ,

Պասսակըռած մահուան գաղբն կ'սպասեն.

Բազկերակինին աւա՛ղ այրես չտրտիտ:

Արեւ օրիդ գոնն ըրբաւ,

Բա՛ց եղբայր բա՛ց վանիին դուռը մեզի բաց,

Գուրի շարժուե՛, տե՛ր հայր, աւըք հայր-դուռը բա՛ց»:

Պասսախանը վճռական էր եւ անգուր.

— Վանիին դուռը չի բացուիր . . .

Գացի՛ք մուք է, դուռը գոց՝

Գացի՛ք ուրի՛շ՝ տեղ սպասուան ճարեցի՛ք.

Վանիին դուռը կը պըռած է չի բացուիր —:

— «Ախա՛նս, աւա՛ղ, ո՛ւր երթա՛ն,

Եղբայր հայ եւ, հաւասա՛ւ,

Անգուր մ'ըրբար, Հայր Հայրն դիմ անգուր,

Եղբայր իրոջ դիմ անգուր,

Լըսե՛ Ասուսձ, բարդին սեւ հետն անաւոր,

Հերի՛ք միտես հեղ կըրծիս,

Կարիճներու օձերու,

Մահացու քոյնն հերի՛ք քանես մեզն հոգըդս:

Ի՛նչ մընաց ի՛նչ հին սերերեղ, հաւաստիք,

Հին վաստերեղ, երկրասասան անունեղ.

Ոջի՛նչ, ոջի՛նչ, ո՛չ մեկ բան,

Նշարներըդ ցրուեցի

Աշարհի ցարս հոյերուն:

Ըսե՛ք, պաշտե՛մ անգուրներու Ասուսձը.

Ըսե՛ք. պաշտե՛մ կըրեղներու Աղանը:

Ո՛հ կը մեռնի՛ն, սյասնար եւ, բոցախանն

Վանդակիս սակ կըռուրթըքս բարձր եւ

Ձերոյ օձ մ'որ կը բարե շապիկն իր կրճոս

Գեեգեգերքը աւագին մեզ կարեռուշիկ:

Ախ զբուսձ էմ եղբայր խնդրեմ դուռըդ բա՛ց,

Արեւն անս պարզեղ շողերն իր բոցեղ,

Ու կը ձեռե՛ք բաշը իրեւմ սոխձիկն,

Հիսես կուզան, անս կուզան փեղաններն,

Մոխած գայր կաստի.

Եղբայր հոգի՛ս, ոսփիդ փոշին ըրբաւ բա՛ց,

Անս կուզան մահակներով դուռըդ բա՛ց:

Ո՛հ չեմ ուզեր կասարուքեան գոնն ըրբաւ:

Այս իրիկուն երեք զարուն բարեցի,

Այս իրիկուն հագար գոներ բարեցի՛

Երեք մեռեղ, երեք դիակ պասնեցի՛

Այս սուսոս գերեզմանեկն մոխրամածկ

Հրսեռն աննեղ կը ղըսե՛:

Մահն անուշ է մահն սարուր է կեանքին քով,

Վարդն սարուր է, վարդն կըրպարս զ փուշին քով,

Ցաւն անուշ է ցաւն սքեկ մ'է արքին քով,

Որ մերք ախան, ու մերք արցունք կը քորէ:

Բա՛ց եղբայր ջանն, քարիդ մեռնիկն դուռըդ բա՛ց,

Գեթ որբուկներն այս ներս առ,
Ես քող մեռնիս, եւ քող գրկեմ ցուրս շիրիս,
Քայց որբուկներն անարուստ
Եղբայր խնորեմ հայ երդիցիս սակ ներս ա՛ռ:

Նորեն կրկնեց, դուռը փոց է չի բացուիր,
Գացե՛ք, գացե՛ք, մեկն հաց չունիմք, կար չունիմք,
Գացե՛ք մուք է քունն այգերես կը կարե
Վսկի՞ն դուռը կոպրուած է չի բացուիր . . . :
Ո՛վ գո՛ւր, ո՛վ սեր, ցաւքս աղբիւր երկնային,
Յ՛՛՛դե, ցոյն այս զիշեր . . .
Շանթե՛ հոգիս, կայծակնաւար ըրե՛ գիս,
Փշրե՛, վառե՛, փրճացո՛ւր,
Հասնայն աշխարհի սիւզերք.
Գրիչապի մը երկիր բաւե որբերուն,
Անոնց արտերն օրումն ըրե՛ քո յոյս:
Հրչե՛ն կ'ապրի երեւին մեջ, սիւնն մեջ:
Յայրողներն, դանիսներն զանկիսն մեջ,
Խարոյկ մ'եղիր բոց անշեջ,
Աշրե՛, խաւերե, մոխիր ըրե՛ ու ցրուե,
Փշի՛ն անոնց ուկրիսն:
Անգութին դեմ անգո՛ւրք մեծցուր, հայ օրում:
Երբայր քրոջ սապակազիր կը փորե,
Երբայր քրոջ կը դաւե,
Դռ ալ անոնց դաւե, արե՛ւ հոգսեր:
Ո՛հ, ո՛ւր երթաւ, զխա՛ղ, քրիս՛ւր ուժարսի,
Որո՛ւ դիտեմ շունտ ինծի ի՛նչ կ'ըսեք,
Մայրիներ դո՛ւք երկնաբարձ՝
Ի՛նչ կ'ըսեք ինձ, արծիւ մ'ըզսմ.— քեւ չունիմ,
Ծիծառ մ'ըզսմ.— ձայն չունիմ,
Ճնճողն մ'ըզսմ — սիւս չունիմ,

Քերթող մ'ըզսմ գեթ Հայրենիք մը չունիմ:
Ո՛հ, ո՛ւր երթաւ, անայի է կը դրսաւ,
Հագողին ցաւն, որո՛ւն հոգն է, ո՛ւր երթաւ . . .
Ո՛հ չեմ ուզեր ստուսակնիս կայծն ըզսմ:

— Հս՛ց, հս՛ց, հս՛ց, հաց անօրի եմ կը մեռնիմք—
Ո՛ւր ես կարի՛ս, ո՛ւր ես դռ օձ եկե՛ք հոս,
Կարի՛ք մը քոյն, կարի՛ք մը քոյն քո՛յն մեռնիմք,
Թո՛յ չի տեսեմ, քոյն չի տեսեմ մահն ստեղծ:
Ո՛ւր ես կարի՛ս, ո՛ւր ես դռ օձ եկե՛ք հոս,
Կարի՛ք մը քոյն կարի՛ք մը քոյն ցոյցեք,
Կոկորդիս վար քոյն մեռնիմք:
Մահն այսօրումն վայրումն կեանքին հրայգն է:

Բացաւ այգերն, ումն անխոյնեց, ես դարձաւ,
Բունեց պախուրձն հեղ իշուն,
Ու միսս անսուն ի վեր ընթանալ.
Մեռեցնա՛ծ էր, յուսահատ
Շրթունքին վրայ երգ մը կար,
Շրթունքին վրայ ողբ մը կար:
Անգ՛օր էին քայերն անոր դեղերս.
Կուրծքին վրայ կարեւրս պոպոսն անաւոր,
Կ'այրեր միսն իր՝ սուխն կ'ըզսմ արեւսած,
Օձ մը կ'ըզսմ սրնապոյն թիւնաւոր
Միսններուն կ'որոտեք.
— Սերն Հայրենի՛ — հրաբուխ կ'ըզսմ կը վառեք:

Առտւ եղած էր արդեն,
Հոյսն ուկրիսս աներակներ կ'որոտեք:
Կործանուածէն դիակներէն, մոխիրէն,
Շարունակէն արեւաբոր զխայն հեղ

Վրեժի ձայնին կ'ունկնորհեր,
Զայնն առաջին վշաշարչար մարդկութեան:

Ընդհուպ կեցաւ ճակոտն վրայ,
Ծառերուն սակ, խարոյկի մը բողբոջի՛
Եսած էին դաւաճաններ շար ի շար,

Տեսաւ գանձնի՛ք, արևմտար
Եւ մանուան մօտ կեանքն հեղձեց:

Փոքորիկ կար գանկին մեջ,
Մանր կեանքին պիտ' յարդեր.

Զունակի օձն օղմբում էր մերկ վրդին,
Անկրնար էր սգսուռի:

Կանթեղի մը սոցոս ըյսին պէս նրբին
Գանկն իր արթն շող չէր տար:

— Ո՛հ, մասնորթն, մասնորթն.
— Հասցօ՛ն, հասցօ՛ն, ըշասպեցիք որս կայ որս,

Ո՛սքի կեցած վազեցին:
Հայեր կ'սպրին! — Ի՞նչ հրաշք՝

Ինչպե՞ս, ինչպե՞ս ողջ մընացիք ո՛ւր էիք,
Ո՞ր կարսպը արեց արիւնն այտերնույ.

Ո՞ր արծիւը ծածկեց ձեզ մեր այտերէն,
Ի՞նչպէս կրցաք կեանքին բաղձայ ու սպրիչ,

Մինչ մահն է ձեր ժառանգութիւնն երկրի վրայ,
Ի՞նչպէս կրցա՛ք ըյսին, ըյսին վազել մեզս,

Ո՞ր ժայռն հըպարս իր ծոցին մեջ պաշտպանեց:
Ըսե՛ք, ըսե՛ք, ուրի՞նչ կ'ուզաք ո՛ւր էիք:

Սովորձ, սովորձ անաւոր,
Կեանքները դեռ կ'սպրին...

Հըրս՛ չք, հըրս՛ չք, մա՛հ մեզի:
Եկե՛ք, եկե՛ք ոչխարածին գառնուկներ,

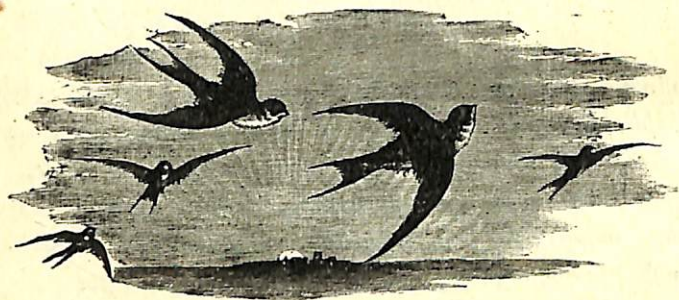
Ձեր սպրիղը մեզի ման է, ստօր է,

Նախասինք է սիւզերթին Աղլանին:
Ու բունեղով ծընօհե՛ն,
Ձերոյ ցույ մ'ուժով, միտմտերուն մեջ վագրին,
Խարոյկին մօտը բերին:
Հիւսն հանու՛ն՝ մերկացի՛ր,
Մարմնիդ շուշան ծաղկերուն մեջ փոփոցուց
Հեշտակը կայ սին կեանքին.
Շուտ մերկացի՛ր, մերկացի՛ր:
Քակե՛, քակե՛ կոճակները բանկոնիդ,
Բաց կարծիք բաւրի՛չ սինկների քող ժպտին,
Կըքե՛, կըքե՛, կարդ սնու՛չ,
Մեզի խնցուր ափերով:
Շուտ մերկացի՛ր մերկութիւնը վըզիդ,
Սարիստերով գարդարուն
Գիւնովցուց մեզ, մերկացի՛ր:
Այս բաժակը օ՛ն վերջինն է, վերջինն է:

.....
Մայրն ուժասպառ խեղդեղ
Գեհին ինկաւ կրակին ֆով:
— Շուտ վեր կանգնե՛, սպերսիս,
Ելի՛ր ցոյց տուր գեղեցկութիւնը գեղիդ,
Դեռ սպրիւրին ֆով չիշրուած, փխրուած,
Ոսկի բաժակը գեղիդ,
Շուտ մերկացի՛ր մերկ մարմնով կարկառէ,
Արևոս բաժակն արիւնեղ
Մեր շրթունքին, մեր շրթունքին ծարւանիւծ:
Վեր բարձրացաւ, բացաւ կոպերն այտերուն,
Ծընճե՛ց, յետոյ ինկաւ, գերք շմր մը կրուած,
Ձիւն սակերու սինկներէն փողփողեց:
Գըրուիսին շուրջ՝ միսխանց դիմաց, ծառերէն

Գաւռւած էին պգսիկներն,
Յխռւակերը հոյ գեղին,
(Տարբերութիւնն այս եր ուր,
Ան պաշտուէցաւ, իսկ սերիկներն աւանդ ուր
Այրըռեցան մոխրացան):
—Ոնիր, ոնիր, Աստուած իսկ,
Ո՞րն էնի սնգուք, ո՞րն էնի սնգուք ըստ ինձ,
Աստուծ՝ քե ես, սնչուշ Ասն՝ւած, սնչուշ Ա՛ն—:
Այս եղաւ խօսքն իր վերջին:

1910 Սեպտեմբեր 14
ՍԵՐԱՍԻԱ

ԳԻՆ 60 ՓԱՐՍ.

